

Листування В. Гнатюка з М. Грушевським

Інститут української археографії та джерелознавства ім. Михайла Грушевського НАН України готує до видання епістолярну спадщину видатного українського історика, політичного діяча М. Грушевського, яка має увійти до 50-томного видання усієї наукової роботи всесвітньовідомого вченого.

Значним за обсягом і змістом є листування між В. Гнатюком, видатним українським етнографом і фольклористом кінця XIX — початку XX століття, і М. Грушевським. Листування між М. Грушевським і В. Гнатюком є важливим джерелом дослідження складних соціально-політичних умов тогочасної України, яке дозволяє об'єктивно і неупереджено визначити їхню роль у науковій діяльності і громадсько-політичному житті.

Листування між М. Грушевським та В. Гнатюком охоплює безліч кореспонденцій, в тому числі 82 листи В. Гнатюка (зберігаються у Центральному державному історичному архіві у місті Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419). Хронологічно вони охоплюють період з серпня 1895 року до літа 1913 року.

Володимир Михайлович Гнатюк (1871-1926) народився в с. Велесневі, тепер Монастирського району Тернопільської області. Після закінчення філософського факультету Львівського Університету з 1898 року працював ученим секретарем Наукового Товариства імені Шевченка, яке тоді очолював М. Грушевський. В. Гнатюк був дійсним членом НТШ (з 1899 р.), членом-кореспондентом Російської Академії Наук (з 1902 р.) і академіком Всеукраїнської Академії Наук (ВУАН) — з 1924 року. У 1901 році його було обрано секретарем, а з 1913 р. головою Етнографічної комісії НТШ. Він редагував практично всі народознавчі часописи НТШ ("Етнографічний збірник", "Матеріали до українсько-руської етнології", "Літературно-Науковий Вісник", "Записки Наукового Товариства ім. Шевченка" та ін.).

Величезна заслуга В. Гнатюка полягає насамперед у тому, що він, разом з Федором Вовком та Іваном Франком, здійснив планомірне етнографічно-фольклорне дослідження людності Західної України шляхом створення широкої мережі аматорів — збирачів народної творчості і проведення наукових експедицій за сучасними на той час програмами. Наслідком багаторічної наукової діяльності В. Гнатюка стала велика кількість змістовних праць, які стосувались етнографічного і фольклорного дослідження Угорської Русі, українців-русинів Пряшівщини, Руського Керестура, Мармарощини, українських переселенців до Америки. Особливо багато праць вченого присвячувалося дослідженням духовної культури: колядкам і щедрівкам, гаївкам, коломийкам, легендам, історичному фольклору (наприклад, оповіданням про опришків), демонології, байкам, весільним обрядам та звичаям, поховальним ритуалам. Низка праць присвячена громадсько-політичному життю Галичини, порівняльній етнології, проблемам мовознавства. Ці праці вміщені в "Етнографічному збірнику", "Записках НТШ" і "Матеріалах до українсько-руської етнології".

Листування В. Гнатюка з М. Грушевським стосувалося участі в роботі НТШ, організації народознавчих видань, посилення зв'язків та обміну наукових даних з іншими установами, популяризації української науки. Воно засвідчує значний внесок М. Грушевського у становлення і розвиток таких важливих галузей знань як етнографія, етнологія, антропологія, краєзнавство. З епістоляріїв видно, що М. Грушевський був не лише видатним організатором народознавчих наукових осередків, таких як Етнографічна Комісія НТШ або часописів "Етнографічний збірник", "Матеріали до українсько-руської етнології", видань Київського історичного товариства і установ ВУАН, він багато зробив для підготовки кадрів етнографів та антропологів. З безпосереднім керівництвом М. Грушевського здійснювались етнографічні та антропологічні експедиції з участю Івана Франка, Федора Вовка, Володимира Гнатюка, Зенона Кузеля, Івана Раковського.

У більшості листів до М. Грушевського В. Гнатюк акцентує увагу на діяльності Наукового Товариства імені Шевченка у Львові, відтворює часом непрості стосунки між діячами НТШ, їхню творчу та громадсько-політичну діяльність, зокрема боротьбу за українську учбову і наукову інституції, взаємини між вченими Західної і Наддніпрянської України.

У ряді листів була обговорена проблема, що виникла у зв'язку з участю деяких членів НТШ у Київському археологічному з'їзді, що мав відбутися 13-20 серпня 1899 року. Ще до його початку виникла гостра проблема, пов'язана із "допущенням українсько-руської мови до рефератів, дебат і видань з'їзду". У зв'язку з цим члени Товариства вирішили: "в разі заборони нашої мови, ми вишлемо до Комітету письмо з заявою що не беремо в ньому участі. Нині дістав я від нього так відповідь: *"Хоч після, заперечної депеші і отримано: Петербурга нову депешу, що каже, наче ще не цілком безнадійний стан сеї справи, але се така малі сподіванка, що на неї не можна уважати і краще уважати цю справу за розв'язану цілком заперечно"* [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 411-412].

У листі від 22.08.1899 року остаточно було зазначено, що "Товариство повідомляє Комітет, що не візьме участі в археологічному з'їзді" [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 416-417]. У наступному листі повідомляється про друк у Збірнику товариства рефератів, які мали бути зачитані на археологічному з'їзді.

На увагу також заслуговують і епістолярії, в яких йдеться про новини з особистого життя діячів науки культури того часу. Це дає змогу відтворити маловідомі сторінки біографії багатьох визначних діячів. Так, В. Гнатюк у листі від 19.09.1899 року повідомляє М. Грушевського: *"Побіч так радісних хвиль треба зазначити й сумні: недавно помер Дністрянський, батьки Станіслава, вчора помер др. Борисікевич в Граці і гр. Волод. Дідушицький, основатель музею у Львові. Перед кількома днями прислав він до нашої бібліотеки три книжки, я мав вислати йому за них подяку, ал*

запізнився. Вол. Шухевич перед двома днями захорував також тяжко: як кажуть йому пухла якась жилка в мозку: чи вийде з того, не знати. У Львові гостить тепер Крушельницька; вона буде співати сеї зими в Варшаві (за 4 000 франків місячної плати), потому в Петербурзі. Я намовляв Труша, щоби купив пляшку горілки і боханець хліба, та я піду з ним в свати до неї, але він не хотів. Каже, що він вже лишиться на все старим парубком" [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 421-422].

У одному з листів, під віршем І. Франка із закликом жити для України, міститься така вимога: "Шість сот (600) українців слухачів Львівського Університету домагається основаня: Українського університету у Львові", лист датований 8 жовтня 1901 року [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 438-438 об.]. Боротьба за створення університету буде продовжуватися ще не один рік, бо в листі В. Гнатюка до Ф. Вовка 4 травня 1908 року повідомляється про боротьбу західноукраїнських діячів за створення українського університету у Львові. [Листування Федора Вовка з Володимиром Гнатюком/ Упоряд. та коментарі В. Наулка, Н. Руденко, О. Франко; передм. В. Наулка. — Львів-Київ, 2001. — с. 67-68].

Не оминув у своїх листах В. Гнатюк і питання політики. У листі від 19.09.1899 року зазначається склад Української Соціал-Демократичної партії [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 421-422], а лист від 25.09.1899 року повідомляє про протиріччя, які виникли на з'їзді радикальної партії та про загрозливе становище для М. Грушевського: "На з'їзді радикальної партії вийшла мала буча: Трильовський говорив про становище радикалів до нової партії і накинув ся досить остро на дра Франка, Пана Професора і [...]" [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 423-424].

Багато листів пов'язано з редагуванням В. Гнатюком статей до часописів, формуванням структури видань та комплектуванням матеріалів до видань Товариства. У листі від 12.09.1897 року висувається пропозиція збільшити "Етнографічний збірник": "Етнографічний збірник" думаю за малий на [...], бо як і до тепер виджу, я потрафив би його сам рік за роком заповнювати — на два томи по 16 аркушів зберу все — а що другі люди? Чи не удалось би як "Етнографічний збірник" розширити? А може би такі більші збірки осібно видати?" [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 403-404].

У ряді листів містяться відомості про матеріали і авторів, які плануються, чи вже готові до друку в "Етнографічному збірнику" чи інших виданнях НТШ. Наприклад, у листі від 22.08.1895 року В. Гнатюк повідомляє, що вже підготував до друку свої казки та казки Роздольського [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 400-401]; у листі від 16.09.1899 року зазначається про підготовку VI тому "Етнографічного збірника", який буде містити анекдоти, поділені на три групи тем [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 419-420]; повідомляється про отримання другої частини "Марусі Богуславки" П. Куліша [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 430-431], "Севастопольських оповідань" Толстого [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 453-454], повісті Леся Мартовича "Забобон" [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 496] та ряду інших матеріалів.

У одному з листів від 25.02.1904 року повідомляється про підготовку "Хроніки" з загальним описом діяльності Відділу і секцій з біографіями членів, що є важливим документальним джерелом. В. Гнатюк пише: "Щодо "Хроніки", то якби хто зробив у Львові загальне

справозданє з діяльності Відділу й секцій, було б добре, бо я бою ся, чи на час міг би я зробити. Поправки до дальшого я пороблю й пришлю Голіщуківі. Не знаю лише, чи Павлик попоправляв виказ товариств, і з якими обмінюємо ся, про що я його просив перед від'їздом, аби не передруковувало ся те саме, що ще два роки тому було. Крім того треба буде подати біографію нових членів, та з них не прислали ніяких дат — хоч я просив — Житецький, Маковей, Кордуба. Біографійка Кримського і в дра Франка, а Раковського в протокольній книзі при кінці. Ягіча й Пипіна мабуть не треба буде подавати" [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 450-451].

Не оминув у своїх листах В. Гнатюк і фінансового питання діяльності НТШ. У цих листах ведеться активне обговорення проблеми гонорарів членів товариства, джерела фінансування видань та діяльності НТШ. Це питання є досить важливе, так як безпосередньо впливає на обсяг виданого матеріалу: "Я не знаю, як стоять фінанси на етнографічні видання. Коли б їх стало б на стільки що можна би сього року, випустити 34 аркуші друку (22 моїх і 12 Роздольського), то думаю найліпше було б, щоб за сей рік випустити і усі мої анекдоти і казки Роздольського. Коли фінанси не дозволяють того абсолютно, то в такому разі хіба зробити так: Випустити за сей рік 22 аркуші друку (10 моїх і 12 Розд.), а 12 аркушів анекдотів видати на рахунок 1900 року" [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 419-420]. У деяких листах є відомості про грошові добродійні пожертви, наприклад, дарунок Павла Пеліхана на університетську фундацію [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 465-466]. У іншому листі є дані про державне фінансування товариства: "Міністерство освіти підвіщило Товариству субвенції на 1912 рік до суми 22. 000 кор. З увагою, що дальше підвищення може наступати лише аж 1913 року. Етнографічній комісії зате відмовило окремої субвенції, мотивуючи відмову загальним підвищенням" [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 500-501].

У листі від 29.01.1909 року повідомляється про спробу отримати дозвіл на збір коштів для спорудження пам'ятника Шевченку [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 473-474].

Деякі листи пов'язані з відправкою видань товариства його членам та містять дані про обмін виданнями з іншими товариствами: "тоді мусівби я мати список видань, які належать висилати. Подільському історичному Товариству задержано було висилку, бо воно не прислало своїх видань. Тепер повідомляє мене бібліотека, що на реклямацію воно прислало свої "Труди". Можна адже буде з ним на нову увійти в обмін" [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 492-492 об.].

Незабаром в інших листах Володимир Гнатюк повідомляє Михайла Грушевського про погіршення стану здоров'я і затримку в опрацюванні матеріалів, викликаною хворобою. Ці дані є в листах від 14.02. та 25.02.1904 року, коли В. Гнатюк перебував в Алянді [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 448-449, 450-451]. Такі ж відомості є і у листі від 20.05.1913 року, коли Гнатюк перебував у Львові і закінчував підготовку матеріалів до "Етнографічного збірника" і "Матеріалів до етнології": "стан мого здоров'я дуже кепський, тому не можу стільки працювати, скільки треба би і скільки хотів би. Від лютого доси друкував я Матеріали до етнології, т. XV — які вже скінчені — і Етнографічний збірник, т. XXXIV, якого тексти також уже скінчені, а передмову пишу і за 2-3 дні віддам. Понадто редагував я колядки, які вимагали дуже багато праці

і які також кінчу. По видрукуванню Етнографічного збірника т. XXXIV, хочу виїхати на село. Туди скажу собі повисилати книжки і аж тоді понаписую рецензії" [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 502-502 об.].

Листування В. Гнатюка з Ф. Вовком показує нам також з дещо іншого боку таку яскраву особистість української історії як М. Грушевський, з яким у В. Гнатюка склались не дуже добрі відносини (лист від 25 листопада 1912 року): "Грушевський веде далі війну проти мене, але етапами, видно бажає, мене поволі, але ґрунтовно знищити. Тепер, як я вже лежав хорий, відібрав мені редакцію (львівських) видань Видавничої Спілки і зробив редактором Мочульського, а його заступником Федюшку". [Листування Федора Вовка з Володимиром Гнатюком/ Упоряд. та коментарі В. Наулка, Н. Руденко, О. Франко; передм. В. Наулка. — Львів-Київ, 2001. — с. 120-122].

У наступному листі до Ф. Вовка 21 лютого 1913 року В. Гнатюк пише: "Сталося так, як я оповідав Вам і пророкував і ще восени у Львові. М. Грушевський, як знаєте скинув мене у Вид[авничій] Спілці — де є директором і д. Раковський — за секретаря, як я був у Криворівні, і наділив цим чином Джиджору; восени скинув мене з редактора видань і наділив цим чином німого Мочульського; тепер відібрав мені адміністрацію "Літературно-Наукового Вісника", ...так по-нелюдськи поступати з людьми, як він, годен дійсно тільки російський вихованок, а мабуть жаден інший ні" [Листування Федора Вовка з Володимиром Гнатюком/ Упоряд. та коментарі В. Наулка, Н. Руденко, О. Франко; передм. В. Наулка. — Львів-Київ, 2001. — с. 127-128].

Листування В. Гнатюка з М. Грушевським також засвідчує популярність видань НТШ: "Усіх передплатників Вісника тепер 724 (таких, що платять). Колесса написав з Києва, що дирекція університетської бібліотеки жалувалася що вона висилає нам "Извѣстія", а ми не посилаємо "Записок". Вже просив вислати кілька томів, яких у них не було, і я вислав" [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 421-422].

У іншому листі пропонується провести рекламні заходи для розширення кількості передплатників ЛНВісника: "Я думаю, що добре було би надрукувати проспект ЛНВісника і порозсилати, його на різні адреси урядників, які я тепер маю, може дехто з них приступить до передплати. Книжку на показ висилати шкода, як се показало ся минулого року, а проспекти не дорога річ і можна розіслати їх зо дві — три сотки" [ЦДІА у м. Києві, фонд 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 473-474].

Нижче наводимо деякі з листів між обома вченими і громадськими діячами та коментарі до них. Збережено правопис оригіналу.

Ф. 1235, оп. 1, спр. 419, арк. 396 — 399

Високоповажаний Пане докторе!

Понеже не зараз буду видіти Пана доктора тому що на два місяці, жовтень і листопад, мушу їхати до війська — прото пишу отсе письмо, щоби дати пану докторови котореньке справозданє у подорожи до Угорщини, а надто, щоб донести про одно відкриття мною учинене, котре може мати иначе значіння для нас.

Загальне вражіння, яке виніс я з Угорщини — дуже сумне, прикре, а думка моя про Угорщину така: Єсли наші Галичани не будуть нічого для тамошніх Русинів робити, якто дотепер було, то за яке століття а може й скоріше мадяризм зальє Угорську Русь, не лишить ся по ній і сліду, де була. Вже тепер єсть много сіл, що давніше були чисто руські, змадяризовані так, що лиш

найстарші мужики уміють "отче наш" по руськи, а більш нічого, молодші усе і тим похвалитись не можуть.

Всіх загалом Русинів числять тамошні попи 300000, хоть на папері подають їх більше і то значно більше.

Що самої вандрівки тичить ся, то скажу тільки переїхалисьмо край від Лавочного до Густа (Марамороський комітат), звідти поїхалисьмо залізницею до Мункача видвиділисьмо там Василян в монастирі звідти вернулисьмо до дому. Много не зібралисьмо але те що єсть, єсть дуже цікаве. Маємо до 30 казок трошки пісень (коломийок), дещо з весільних обрядів терміни рілничих знарядів, обстанови хати і т. д. Через ту дорогу пізналисьмо три говори: зараз за границею говорять піп, віз, стіл; трохи низше піп, віз, стіл (довге і), а ще низше — вже аж до Тиси — пуп, вуз, стул.

Шкода що не моглисьмо мати апарату фотографічного з собою, а то булибисьмо могли привезти гарні типи тамошних людей з їх дуже оригінальною одежею. Люди там добрі, гостинні, лиш дуже убогі. Он читалиби (як я переконав ся), та не мають що. Ми розкинули трохи брошур туди, але то дуже мало. Кілько просило нас прислати їм звідси деякі книжки, часописи: ми обіцяли, та не знати, чи п. Паньківський приста не на безоплатну посилку, — а то здалобися, бо наші тверді уміють ліпше там заходити ся; ми бачили там п. мужиках видання "общества Качковського", по деяких полах "Просвіщеніє" віденське та "Листок" угорський але коли їм оповідатисьмо про наші часописи, видання то они про те нічого не знали. Звідси давалиби на виховання до нас діти свої деякі попи, а навіть мужики — бо у них "много дорожше" школи коштують: так тож через недбальство нас самих того нема; а як много значилоби взяти хоть 10 молодих хлопців річно звідти до якої бурси львівської, влити в них любов до свого відпустити назад! Тогда не тільки цілий народ не пропавби, але розрухавби ся, підніс би ся! Над тим варто би ся ближше зостановити: щось порадить.

Булоби також дуже "полезною" річчю поїхати там якомусь ученому, щоби переглянуть тамошні бібліотеки, щоби заходив по церквах, полах — там можна би много скористати, бо дуже там много єсть старих книг писаних паперів, документів і т. д. Ми бачили в селі Березові цілі паки різних документів відносячих ся до родини Балабанів, з котрої походив Львівський єпископ Гедеон, почавши від XV віка, аж до нас в языках латинським, мадярським, німецьким, руським, історик, приміром, мігби з них щось добути, але ми з Роздольським ні, може зрештою булибисьмо з них що вибрали, але малисьмо за мало часу, щоби їх докладно переглянути.

Много також документів відносячих ся до тої родини єсть в сусіднім селі Бистрі. Також в бібліотеці монастиря Мукачівського бачилисьмо множество писаних книг — але тако мало часу малисьмо на їх перегляд, що й титулів всіх не моглисьмо прочитати.

Конечною отже річчю єсть наводити зносини з тамошніми Русинами, підперти їх, помочи їм, а може би ще не пропали тим більше, що немадярські народності Угорщини звивають тепер і Русинів до союзу з собою. Я думавби, що до сего надавби ся піп в селі Стройн (Берегський комітат) Жадкович, дуже совістний чоловік (як нам оповідали, бо самі в него не булисьми великий любитель етнографії і чесний що до характеру. Він написав розправу етнографічну про Русинів по мадярськи, можна би прочитать що, щоби або сам її переложив, або позволив переложити і тим способом наводити з ними зносини: він же мігби інших людей

вказати, котрі признаються ще за Русинів і поволи з малого дало би ся велике досягнути. Тільки що найважнішого про Русь Угорську тепер зачну говорити про свої відкриття.

По повороті моїм з Угорщини знайшов я в Хітари (Хутари урядово) селі Стрийського повіту книжку писану 1744 року і здає ся мені однак що того року она була лишень переписана, а автор її мусів скорше жити: писати хоть може не о много давнїше. Та не ходить так про її стародавнїсть, як про зміст дуже цікавий. Ціла книга має звише 130 карток записаних: з того с припадає на історію про Александра Македонського, а ј на ось які коротенькі статі (подаю заголовки їх вповні і правописом якою суть писані: 1) Повѣсть о единомъ короли, который ходивъ со злодѣемъ в ночи красти; если бы не пошол, то бы был изгинулъ злою смертію (подібний темат обробив др. Франко в драмі "Сон Святослава") та не знаю з чого він користав при тім.).

2) Слово со патерика о покутѣ, якъ она чоловікови грѣшному єсть пожитечна, хто ся по правдѣ выдержитъ, хоч и ненавины час абы по правдѣ еден жовнѣр...

3) (Наука виведена до попереднього, але говоряча про инший факт). Оуважъ теды, чоловіче, же мусимо муки претерпѣти, албо на сам, албо на тамтомъ свѣтѣ; лѣпше єднак на сем, ніж на тамтомъ покутовати (се лиш на одну сторону).

4) Сказаніє со єдномъ рыцерѣ славномъ і который надѣяв ся на сілу свою и пробовалъ щастя своего воевати из кажда, а на остаток из смертію (се знана казка, публікована вже.).

5) Сказіє со єдномъ цесарѣ — їшванѣ который был поднѣс пыку противно Богу, которого Богъ караль.

6) Слово со Давидѣ разбойніку.

7) Слово со Флавіянѣ разбойніку, который хотѣлъ разбити монастирь черніческій, але и сам спасся.

8) Слово со єдномъ пустельніку, который хотель звѣдати судевь божихъ, который у пуци сѣдѣвъ 30 лѣтъ и напоследку хотѣв стратити свою покуту и душу, если бы ему ангель не повѣлъ.

9) Слово о путніку Книгы (? се незрозуміло), како во Цариградѣ святѣйший патріарха Терентий випил биль лютую трутизну из рукъ єди (но)го жида. (се не має кінця, бо бракує карток).

Історія про Александра Македонського ділить ся на розділи, має дві ілюстрації, котрі я відбив, а бракує вній в трьох місцях карток, надто подекуди суть пови-пущані уступи, недокінчені, але се здаєсь вина переписувача. Починає ся рождеством Александра, йде через ціле єго життя і кінчить ся єго смертію. Александр передоствлений в ній яко чоловік нічим і нікому не пополоханий, который ходит по свѣту цілому, підбивая поодиноких царів, ніколи жаден єму не опираєть ся; роздає трони і царства, стріляє з пушок, говорить "свят, свят Господь Бог, Ісус Христос", подибає дивні народи о одній нозі і руці, о шести руках і двох головах, женщин що літають, раків що коня тягне оден в море і т. д. — переходить рай і пекло і т. д. Словом єсть то чудесна історія, яка в минувших віках була підставою образования наших Русинів. Язык єсть народний, але по-хоже автор був духовником, як з многих місць можна переконатись, тому й цілий слог і поодинокі форми старав ся писати по церковному, хоть се єму не всюди вдавало ся. Що автор був гірняк і то або з сеї сторони в горах Стрийських, або що імовірнїше в притикаючих угорських, на се суть доказом поодинокі слова і форми, які і тепер там уживають ся, а деінде ні.

Що автор походив з Угорщини, догадуюсь з сего:

що по історії Александра єсть підпис такий: Василь Попович бистрянський писав власною рукою 1744 року, місяця февраля: на Угорщині лиш єсть Бистра село (єсть їх більше) а єсть і родина Поповичів, отже легко може бути, що і автор звідти. О правописи і інтерпункції автор здаєсь не має великого понятя (властиво переписувач) — правописи не змінив, але інтерпункцію мусів си. Цілу єго книгу я переписав і маю до розпорядимости і прошу проте, щоби пан Доктор були ласкаві повідомити мене, що маю з тим зробити, бо лишати таке діло неопублікованим здаєсь мені, було би шкода. Я думаю, що можна би єго попередити якоюсь історичною літературною розвідкою і видати. Решта аркушів, переписаних в мене єсть 22 — значить друку було би кілька аркушів, а кошти затим невеликі. Властитель Книжки рукописної обіцяв рукопис спродати, если єму пришло ся примірник друкований; інакше не хотів і тому мусів переписати все.

В тім же стрийськїм повіті єсть брат повисшого властителя рукопису, у которого має ще находитись 4 — 5 книжок рукописних старих, між ними дуже велике євангеліє і якийсь "Ключ Разумінія" де суть всі річи істолковані — рід отже руського лексикона чи енциклопедії. Если се буде добре до публікації, то тогда я поїду і за згаданими манускриптами, я сподіюсь, що їх дістану.

Прошу отже ще раз о ласкаву інформацію і пишу ся з глубоким поважаням

Володимир Гнатюк

В Пужниках, п. Бариш коло Монастериск (Галичина)

Олігва Королівська 22/VIII 1895.

Коментарі

Мадяризм — у розумінні денаціоналізації закарпатської інтелігенції, духівництва та селян та насадження угорської мови і культури.

Мадяри, тобто угорці — народ фіно-угорської сім'ї, основне населення Угорщини. Прибули на територію сучасної Угорщини через південно-українські степи в кінці IX ст. з прабатьківщини між Волгою і Уралом.

Угорська Русь — загальна назва для українських земель в Угорщині до 1919, вживалася в українській, російській та ін. науково-популярній літературі з кінця 18 — до поч. 20 ст. Також вживається визначення Угорська Україна. З 1920 р. — офіційна назва — Підкарпатська Русь. Тепер це Закарпатська обл.

Справозданє (діал.) — звіт

Русини — назва, поширена серед українського населення західних областей України, якою підкреслювалася їхній етнічний зв'язок з стародавньою Руссю. Ця назва частково збереглася в Закарпатті і в українській діаспорі.

Лавочне — село Мукачівського р-ну Закарпатської обл.

Мункач = Мукачів

Марамороський комітат. Мараморош — або Маро-марощина — історико-географічний регіон (0,7 тис. кв. км), розташований на лівобережжі р. Тиси на південний схід від м. Сигет у Румунії. До 1918 р. це був Марамороський комітат у складі Угорщини, тепер ця українська етнічна територія, де проживає до 60 тис. українців, належить до Румунії

Василини — члени чернечого чину св. Василя Великого, що вели життя за його правилами, укладеними бл. 362 р. Ці правила знайшли застосування на візантійському сході й звідти були занесені в Україну. Діяльність василян проявлялась у місіях, школах,

видавництві. У Російській імперії їхня діяльність в XIX ст. була заборонена, залишились лише осередки в Австро-Угорщині. Частина василян перемістила свою діяльність в українські осередки США і Канади.

Коломийки — особлива форма коротких лірично-побутових пісень жартівливого, гумористичного й сатиричного характеру.

Ноша (діал.) — одяг.

Паньківський Кость (1855-1915), галицький громадський діяч, економіст, видавець, член товариства "Січ", адміністратор і редактор відділу новин щоденника "Діло", член управи т-ва "Просвіта", "Руська Бесіда", член-засновник НТШ; один з піонерів галицької кооперації.

Общество Качковського — культурно-освітнє товариство, засноване 1874 р. в Коломиї з ініціативи о. І. Наумовича провідниками галицького москвофільства, на зразок створеної 1868 р. народовцями "Просвіти"; 1876 р. перенесено до Львова. Діяльність здебільшого освітня. Щодо особи М. Качковського (1802-1872), на честь якого товариство й було назване, то треба зазначити, що він був суспільним й культурним діячем, суддею, народовцем-австрофілом. Допомігав видавництвам й авторам обох тодішніх таборів-староруському і народовецькому, його коштом засновано ж. "Слово", залишив фундацію в 60000 гульденів на нагороду за літературні твори.

Єпископ Гедеон — Гедеон Балабан (Григорій) (1530-1607), львівський єпископ (1569-1607). Оборонець православної церкви від покатоличення. З 1590 р. брав участь у переговорах за з'єднання з католицькою церквою і підписав відповідні документи, але на Берестейському Соборі (1596) став на боці Острозького проти Унії і на цій позиції залишався аж до смерті.

Роздольський Осип (1872-1945), етнограф, класичний філолог і перекладач, дійсний член НТШ. Працював учителем у гімназіях Коломиї, Перемишля, Львова. Він збирав і дослідник української народної музики, записав у 1900-1936 рр. 3000 народних пісень з мелодіями. Співпрацював з І. Франком, В. Гнатюком, Ф. Колесою. Зібрані ним матеріали були опубліковані

в "Етнографічному Збірнику" НТШ: "Галицько-руські народні казки", "Галицькі народні новели".

Мукачівський монастир — йдеться про Святомиролаївський монастир на Чернечій горі, що з 15 ст. був центром культурного та релігійного життя всього Закарпаття.

Стройна — село Свалявського р-ну Закарпатської області.

Берегський комітат — адміністративний район на початку XX ст. на території середнього Закарпаття в складі Австро-Угорщини, значна частина мешканців якого — українці. 1918 р. частина його залишилася в Угорщині, а більша (північна) перейшла до Чехо-Словаччини, а з 1945 р. — до України. Центр — м. Берегове.

Березів — повітове містечко в південно-східній Польщі на підгір'ї Низького Безкиду. 1939 р. в Березівському повіті було 13 тис. українців. 1945р. українське населення вивезене.

Жаткович Юрій (1855 — 1920), священик, закарпатський письменник і етнограф; написав угорською мовою розвідки про Грушівський монастир, побут закарпатських українців та з історії української літератури. Перекладав оповідання М. Вовчка, І. Франка, М. Коцюбинського; в закарпатських "Місяцесловах" містив свої переробки оповідань О. Маковея, О. Стороженка й ін.; "Замітки етнографічні з Угорської Русі" (ЗНТШ, 1896).

"Сон Святослава" — йдеться про драматичний твір І. Франка, написаний 1895 р.

Лексикон — від грецького словник. 1) застаріла назва словника, 2) синонім слова лексика, 3) словниковий запас особи.

Далі буде

Н. Руденко,

доцент кафедри історії слов'ян і українознавства історичного факультету НПУ ім. Драгоманова, ст. науковий співробітник відділу пам'яток духовної культури Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАНУ

Шановні вчителі, студенти, науковці!

**Видавництво «Антросвіт» пропонує
комплект науково-методичних журналів:**

**«Історія в середніх і вищих навчальних закладах України»
(індекс 90232)**

**«Всесвітня література та культура в навчальних
зкладах України» (індекс 22816)**

**«Зарубіжна література в школах України»
(індекс 90230)**

Видавнича вартість кожного із журналів 4 грн. 80 коп.

**Ви знайдете наші журнали у Каталогі періодичних
видань України на 2005 рік (I півріччя).**

Журнали можна передплатити з будь-якого місяця.